

ז. מישלי.

שיחורת קללות.

על הספרות.

II.

הספרות העברית הרי היא נהשבת – ובצדק – לבאת־כחה של כל האומה, למרות מעוט השפעתה ביחסי ישראל על רוב בני האומה. לפיכך אין תימה שמורגש בה מעוף לאומי כללי־ישראלי, ובה משתקפים החיים הישראליים שבכל הארצות. אלא שבהנאי חיינו הנוכחים גם השכה מביא לידי פגם, ומתוך רחבותה נעדרת גם הישפעת צמצומה, והרפף ביותר חכורה הטבעו אל החיים ההולכים ומתהווים, מתרסקים ונוצרים למסומותיהם המרובים והישונים.

אין לנו להעלים עין מעובדה קימת זו, כי מעשי החיים הישראליים נחתכום בכל מקום בסיועם הראשי – נגבולות השפעתה של הספרות בכלל על מעשי החיים – של האורגנים המקומיים הכתובים בלשונות שונות; ואפילו אותו המועט הנוזן מן הספרות העברית, אנה מחיבר גם הוא אל האורגן המקומי הוצא בלשון סביבתו, והמדבר אליו באותה הלשון הפשוטה והמבועית שהוא נזקק לה בשעה זו. כי הרי כל בנין אינו נבנה סתלים שלמים בבת־אחת, אלא מלבנים ואבנים קטנות, ופרטרוט זה הנחויץ לו, לבנאי, באותה שעה מושט לו ביד רחבת ובאופן טבעי סמוך לחטמו.

העם העברי הולך ויוצר לו את חיו החמריים והרוחניים בין שהם מקוריים ובין שהם לקוחים בהקפה, בין שהם חפשיים ומתפתחים כדרכם ובין שהם נאבקים ונלחמים עם כל מיני מכשולים, המסתככים ומתפתלים והולכים בדרכים עקלקלות. וכדי להקוף את כל אפגיר החיים השונים ומרובי־הגונים, להדור לתוכם ולסיע בכל מקום, בשעה הנצרכת, בדעה סבועה אחת כללית, הנובעת מן ההשקפה הלאומית המסוימת והמקורית של כלל ישראל

הרי מלבד כל יתר המכשירים והסגולות ומלבד זכות מוסרית תקיפה נצרך עוד כח רשמי ומשפטי, מעין מדור עליון של שרי מעלה, שיש בכחו לתת גון כללי לכל המעשים הנעשים למקומותיהם השונים; והרי מלבד השפעה על אנשים בודדים המפורזים זעיר שם זעיר שם, שאינם יכולים משום פזורם ומעוטם להצטרף לקהל אחד תקין ושלם, נצרכת עוד השפעה רחבה ועמוקה על חוג ידוע המרוכז במקום אחד. הרי וגזון רק מספרות זו, ושהוא מגשים במדה ידועה במהלך חייו הטבעיים והמעשיים את תמציתה של השקפה לאומית כללית זו. אולם כל עוד שאין השקפה זו מתגשמת במקום אחד בצורתה העצמית גם בגבולות האפשריים, אינה יכולה להחשב עדיין להשקפת-החיים הנובעת מן החיים אלא תפלת חיים. יש איה לעתיד לבא. והואיל וכך איה הוא הכנין הממשי שמכרזים עליו ברבים, ודיכין היא הזכות המוסרית להוכיח לבני אדם החיים אתנו כיום באופן אחר קצת?

הספרות סוכבת עכשו על שני מיני חיים: החיים בארצות הגולה והחיים בארץ-ישראל. אמנם לפי שעה משמשים עדיין שני מיני החיים הללו בספרותנו בערבוביא. ההכא וההתם לא קבלו עוד את צורתם המסיימה. הכא – שואפים אנו למצב אחר, והמצב השורר – משום שאין אנו רוצים בו, הריהו במחשבתנו כאלו אינו; והתם – שפוך עדיין על הכל צורה של גסיון והחיים הם במצב ההתהוות. ומשום הכי מרחפים בעלי השקפה הלאומית בשני אלה העולמות. אבל סוף סוף יתברר המצב.

החיים בארץ-ישראל, כל כמה שהם מתחילים להיות ממשיים וגדול-ירקע טבעיים, נבדלים הם הבדל גמור מן החיים בארצות הגולה, ואין בכחה של השפעה החמדת שהגולה משפיעה עליה להיות דנה יחידה על טעבה וצורתה הקולטורות. אין השפעה רוחנית שלמה ומסיימה, – ומה גם צבורית-ממשית, – באה מעבר לים והלה על אנשים אלא כשהם תלושים מן הקרקע. וכל כמה שבעלי השפעה ישאפו להשייש את האנשים בארץ זו – בה במדה תחדל השפעתם. ואם לא חדלה לפי שעה התלישות ויש עוד מקום להשפעה רבה של הגולה על ארץ-ישראל – הרי צריכה הספרות המתאמרת להיות בונה להשתמש בהשפעה זו גופא לטובת ההשתרשות בקרקע למען לא יהא מקום אחר כך להשפעתה.

החיים בארצות הגולה הנוחים יותר להתמוג ולקבל השפעה מן הספרות העברית בגולה, במובן השפעה הצבורית, יש להם – לפי שעה, אמנם, במדה מצומצמת – גם הוה וגם עתיד. אלא, כשם שאנו מרחפים בשני עולמות של הכא והתם, כך אנו נוהגים ביחס אל ההוה והעתיד.

הוה ועתיד – שתי המלים הללו מלפפות אותנו זה כבר, וככל מעשינו הננו מסתככים בין שני הטושנים האלה, ואם אין אנו מהליפים אותם לגמרי זה בזה, הנה הם נחלפים אצלנו שלא במתכון למחצה, לשליש ולרביע.

בעיקרו של דבר אין אנו מקשרים כלל את ההוה של הגולה עם עתידה של הגולה. כיום שנקבעה בלבנו התחיה הארצי-ישראלית, הרי לקחה ארץ-ישראל מלה זו – עתיד – אורגת בה את אישב הלומותינו ותקוותינו היפים. עתיד – אינה לבני דידן שאלה של ממש.

שאנו מתארים אותו לפי מצבנו היום בהוספת נופך הגוקף על השבון ההתפתחות ושאית האדם להתקדמות; אלא מלה זו מנשלת אותנו לארץ אחרת שכולה טוב ומשמשת לנו כעין פיוט נפשי המרפא את פצעי לבבנו. עתיד - זוהי מלת-קסמים, מין יום שכולו טוב, יום שכולו ארוך. ואלה שעינים בהירות להם ואי אפשר להם להסיה את דעתם מזו המציאות האכזרית - הרי יותר נוח להם לחשוב על אותו העתיד של הגולה בזמן שההשפעה משם, מן המרכז הרוחני, כבר תבוא, וחינו יקבלו גון אחר לגמרי, שאין בו כלום מיסודי היום וצרות היום, מלהשוב על זה העתיד העומד מאחרי גבנו.

וכשמניחים אנו חי שעה ומותרים עליהם לרגע קל, ומפנים אנחנו את לבנו לחיי עולם, לעולמנו הפנימי והרוחני: זו הנקראת בפינו בשם: יהדות, - וכי אז תתקרב דעתנו? כלום ביררו אלה העוסקים בזה ויודעים להגדיר יפה את הצורה הנכונה של יהדות זו הראויה וצריכה להיות דבר השווה לכל נפש? הצורה הישנה נמשמשה וגם נפסלה, וצורה חדשה אינה עדיין. ויהדות זו ההולכת ונוצרת במאספי "העתיד", אולי תאות ביסביל אנשי העתיד אבל לתוה אין בה מקום על-כל-פנים. למרות המענות והחברים, והמלה "יהדות" שאינה פוסקת מעל שלהן הספרות, הרי אלה הם חומר לשיחה נאה ולא ענין לחיים. היהדות אינה נשמתא דאולא ערמילאית, ואין יהדות אלא זו הקשורה לחיים ממש, - והיכן הם הקשרים הללו, ומי מטפל בהם? ואיזה בנין בונה כאן הספרות, אם כל כחה הוא להציל משני הכליון שברים וקרעים?

אחרי התסיסות הרבות בחיינו הרוחניים, אחרי התביעות לשנוי-ערכין פנימי, נוצרה הערכה חדשה של אדם: אדם מקולמד אינו אלא זה שקבל הנוך גבוה אירופי, ואך הוא זכיל ליצור קולטורה חדשה מעשית ורוחנית. למדנות חדשה זו, מלבד שרובה היא ברי אלה בעלי היכולת שהשיגה יד אבותיהם לתת להם הנוך כללי בנערותם ומטילא נפגם למודם העברי, ומלבד מה שאינה נמצאת בידי אלה בני העם, "העניים שמהם תצא תורה", הקרובים אל העם ומרוקמים אתו רקמה אהת, הרי בכלל אינה דבר השווה לכל נפש. כשימצאו מבני העם צעירים המפקירים את נפשם בשיביל ההשכלה הכללית הזאת - הרי כמה הרפתקאות עוברות עליהם, עד שגופם נעשה מדור לנשמות רצוצות ומרוסקות, ואך מעטים מהם זוכים לצאת בשלום.

תורת-עם ותנוך-עם אינם אלא בסדר זה: בוראי החיים - ההמון ואצילוי, האבות והבנים - הם בעלי ערכין שוים. ההבדל הוא רק בעומק השאיפה ובהתפתחות הערכין. אבל במקום שאין שום צד שוה בין ההמון ואצילוי, בין האבות והבנים, הרי אין מקום להשפעה, ואין אפשרות לידושה חמית ורוחנית. חמית לא - משום שאין הבן אוהו במעשי אביו ובמשלח ידו, ואף את מקומו הוא משנה על הרוב; ורוחנית לא - כי הרי האב מתיאש מבנו כשעוד לא נתבגר הבן לגמרי. ומה טעם להערכה זו שאינה באה מכפנים אלא מן החוץ? פנים וחוץ-אלה היו לפנים מושגים ברורים ומוגדרים יפה, אלא שלרוב דיוקם וזהירותם קלמלו יותר משתקנו. כתהלה היו נזהרים בספרותנו מהכניס דברים מן החוץ

שיחות קלות

ידועה היא השקפהו של אהרדיהעם על ספרותנו, שדעתו היתה נוטה להחמיר ולאסור אפילו הכנסת רעיונות מתורגמים; אך זהירות זו היתה שלא במקומה, ותוצאתה אנו רואים כבר עכשו. מכיון שאהרדיהעם לא השב את הרעיונות המתורגמים כשהם לעצמם למזיקים אלא למועילים, והיה סומך על הקוראים היודעים לפחות שפה אחת אירופית, הלך וקבע לפסרות העברית אך מדור מיוחד של יהדות ובוה גרם להרחקת הספרות מן החיים. החיים העבריים הרי נשתנו שנוי גדול, והכילו בקרבם מלבד היהדות גם את הרעיונות האירופיים הגדולים, וממילא היו צריכים כל חייהם להשתקף בספרותם; כי אלמלי כך – הרי תעמוד ספרותם בדרגא נמוכה מהתפתחותם. אך גם בלאו הכי לא היתה דרכו נכונה. כי ספרות הנאה לכתחלה להביע אך צד אחד של החיים אינה אמיתית מעיקרא. כי הרי אי אפשר להפריד את חי האדם להלקים, ולקבוע מדור מיוחד לכל צד מצדדי חיו. כל צד קשור באלפי נימים אל הצד השני הרחוק לכאורה מרחק רב ממנו, ובשקורא הוא דברים המכונים לכאורה להלק אחד, אלא שבצדו וסמוך להם הוא מוצא דברים המכונים להלק אחר, מיד יקבלו הדברים הראשונים הארה חדשה ונכונה. כי הרי אין אדם מישראל יהודי בשעה זו ובשעה אחרת נכרי, אלא בעת ובעונה אחת הוא יורש את ירושת אבותיו העברים יחד עם הנחלה שמנחילים לו חכמי העמים וגדוליהם. השקפתו זו של אחד העם לא נתקבלה אמנם כלה בספרותנו⁽¹⁾, אלא שהשפעה ידועה על הספרות יש לה אף היום ועל ידי זה נצטמקה הספרות גם באיכותה. לפנינו לא היו ונונו אך ורק על ידי ההגיון בלבד. הרגש והאהבה לספרותנו המלישו תביעות ודברים מפי הצעירים, מה שקראו לזה בשעתם שנוי ערבי; אך סוף סוף גבר ההגיון על הרגש, ונשתתקו. וכלום אין לבאר בזה את מעוש הרעיונות ודלותו של ההלק המובלציסטי בספרותנו עכשו. ולא עוד אלא שכבר נשתרשה דעה זו בין הקוראים, כי מלבד ספרות יפה ובקורת אין ספרות כלל. אין ספרות כזו יכולה בעיקר לגדל הרבה סופרים, כי צבע הדגוני מכאיב יותר לעינים, ואי אפשר לשהות במקום זה זמן רב ובורחים התצצה. ובהוץ רבים הצבעים ושונים, ומלבד מה שיותר נעים לאדם מקום זה, הנה הדעת נותנת כי כאן צריך אדם לשהות הרבה הרבה, למען ילמד את תורת כל הצבעים הרבים והשונים. ומכאן פסיעה אחת למסקנה זו שהגיעו אליה עכשו בהשתלשלות טבעית: הערכה חדשה זו של אדם, שהזכרונה לעיל. הקולטורה הכללית היא רבגונית, הקולטורה הכללית נתאימה בכל לבני החיים; אין היא מלמדת אך מה לחשוב אלא גם ובעיקר כי צד לחיות. ואנו הבאים ללמוד עכשו איך לחיות ולזהות ודאי שאנו זקוקים אך להם ומכיון שכבר נודקנו אליהם, כלום נרגיש בין הצבעים הרבים את חסרונו של הצבע המיוחד לנו, הנמצא במקום אחר בספרות העברית? ואם נכיר סוף סוף בחסרון זה, הרי הדעת נותנת שצריך להביא את הצבע האחר הזה ממקומו ולהרכיבו במערכת כל הצבעים הרבים; וכך באמת עושים⁽²⁾. אבל כלום ימצא גם אדם שיעלה על דעתו להביא את כל

(1) עיין מאמרו של הד"ר קלוזנר, "התקדמות והרחקה", "השפה", כרך כ"ה, עמ' 485-487.

(2) התרגומים הרבים מעברית לרוסית, למשל, מכונים בעיקרם לקוראים ישראלים.

הצבעים הרבים מתוך בנין החיים הגדול אל הסוכה הדלה שלנו שאין בה אלא קרו
אור אחת, ולהרכיב את כל אלה הצבעים בתוך הצבע הבודד הזה? (1).



ואנו, דרי הסוכה הדלה, הביכה עלינו סוכתנו טאה, וישוב ישבנו ימים על שנים וחכינו,
וערוג ערגנו לקראת אור השמש המתוק והנעים. וקרן-האור היחידה לחשה לנו בוקר בוקר
בשורת-לחש: שמש גדולה והמה שמה שם בקיע התכלת, ואני נמלטתי מן ההרים להגד
לכם: הכונו! הכונו לקראת השמש ההולכת ובאה! עוד מעט וצהרים יגיע ואז תבוא השמש
גם אליכם, לתוך סוכה דלה זו, ואור לכם, והם לכם! ואנחנו ישבנו וחכינו... והנה קרן
אור אחת, ועוד אחת, והנה עוד שלישית והנה עוד ועוד ולבנו פרכם... הנה הולכת היא
ובאה, הנה הולכת היא השמש הגדולה והמתוקה... אך השמש לא באה. וקרן אור אחת
נעלמה, ונעלמה גם השנית, ואחריה השלישית והרביעית. ונשארה עוד אחת והיא דלה
וחורת שבעתים מבתחלה, ולחשי-בשורתה הרפה כמעט לא ישמע.

היבוא גם לנו הצהרים, ואור השמש המתוק יאיר את סוכתנו הדלה?

אנו יושבים בסוכתנו החביבה ומחכים, אנו עורגים וצמאים לאור השמש ומחכים.

ושמא אין לכך טהרגש לקראת דברי חלומות ולחשים, ודעתך אינה מתקירת
בזה, ושואל אתה מעשים מוחשיים ועצה נכונה, אך וכמה אפשר להביא אל סוכתנו הדלה
את זו השמש הגדולה? ועמדו והשמיעו לך דברים כזורים ומפורשים:

הדרך הנכונה ביותר היא, שתציל הספרות העברית מן הזרם הגדול מספר ידוע של
אנשים ותיחד אותם לה לעצמה, ומשום כך צריכה היא להצטמצם יותר ולהיות לפי שעה
לא רק משאת נפש כל האומה, אלא הייו - במובן ההשפעה הספרותית
השלמה - של חלק ידוע מן העם, החלק היותר קרוב לה, ועל ידי זה תתחבר הספרות אל
החיים הכור טבעי על ידי אנשים חיים. סבוץ קמן בתחלה, ואחר כך יהא מרחב מלגו ומלכר.
ואם תאמר: אך אפשר להביא לידי הצלה?

יוש לומר: אל תגדירו לטפרע הגדרות ואל תתחמו תחומים, אל תקמצו במחשבות
גדולות וברעיונות נעלים, ברגשים נאצלים ובשטף חיים זכים וטהורים, והעיקר לכלי למעמ
באור: יבצע האור מכל ארבע הרוחות. כי במקום האור שם החיים, ובמקום החיים שם
האנשים.

ואל תחושו לזמן: אנו יושבים בסוכתנו החביבה וממתינים, וממתינים...

(1) 'יפת' בארין ישראל רוצה לפתור רק חלק אחד של שאלה זו: מכחר הספרות
היפה הלוועזית בתרגום עברי; ואף זה אינו אלא למקומעים.